دکتر محمدصادق دهنادی کارشناس دین و رسانه:

هیچ محصول فرهنگی شایسته حضرت زهرا(س) به زنان جامعه عرضه نکرده‌ایم

محمدصادق دهنادی، کارشناس دین و رسانه در گفت‌وگو با «جوان» با اشاره به انتظار جامعه دینی برای الگوگیری از ابعاد شخصیتی حضرت زهرا(س) ضمن بررسی ضرورت استخراج اصول فکری و عملی معصومین(ع) و اجتهاد در آن بر اساس مقتضیات زمان و سبک زندگی امروزی می‌گوید: جمله‌ای از امیرالمؤمنین(ع) در نهج‌البلاغه نقل شده است که خطاب به عثمان بن حنیف می‌فرمایند: «شما نمی‌توانید مثل من زندگی کنید» و این یعنی برداشت جزء به جزء از رفتار معصومین(ع) امکان‌پذیر نیست. برخی‌ها هم که تلاش کردند در مسیر تقلید قرار بگیرند و به ظاهر رفتارها بدون توجه به زمینه و زمانه پرداختند، به مشکل برخوردند، مثلاً در ازدواج، مهریه و سایر رفتارهای بین زن و شوهر به اشتباه خودشان را جای حضرات قرار دادند و بعد با مشکلات اساسی روبه‌رو شدند. اینها مثل آن است که یک کسی که علم فقاهت ندارد، بخواهد با خواندن چند حدیث حکم فقهی صادر کند. الگو گرفتن و دست یافتن به یک تراز رفتاری به همین سادگی‌ها نیست و وابسته به نزدیک شدن جامعه به حال معصومین(ع) است و اینکه آن بزرگواران اگر امروز بودند چه می‌کردند؟

استخراج و فرآورده‌سازی اصول زندگی حضرت زهرا(س) ضروری است

این نویسنده و پژوهشگر بیان می‌کند: بخشی از سبک زندگی حضرت فاطمه(س) مانند خوراک، پوشاک و حتی برخی رفتارها که در فرهنگ و زمانه و جغرافیای ایشان معنا داشته قابل مطالعه تاریخی است، کما اینکه ما در زمان سایر ائمه(ع) نیز به تناسب زمانه رفتار جدیدی از آنها می‌دیدیم، اما آنچه نیاز داریم استخراج و فرآورده‌سازی و توجه دقیق به اصول زندگی ایشان است که در همه زمان‌ها و مکان‌ها قابل پیگیری و باز تجربه است و در هر زمانه‌ای مفهوم و مصداق خودش را پیدا می‌کند.

دهنادی با ورود به مصادیق می‌افزاید: مثلاً حضرت زهرا(س) انسانی ساده‌زیست بودند، گرچه مصداق ساده‌زیستی در زمان ما با آن زمان متفاوت است اما کم‌توجهی به تجملات و مال‌پرستی در همه دوران‌ها قابل فهم و ترویج است. اصل مهم و شاید مهم‌ترین اصل در زندگی حضرت صدیقه(س) این بود که از حق و مظلوم دفاع می‌کردند. شما همین الان حتی در بخشی از بدنه جامعه مذهبی‌مان کسانی را می‌بینید که برای ایام فاطمیه لباس سیاه هم می‌پوشند اما در مقابل نسل‌کشی مردم غزه هیچ واکنشی ندارند، در همین زمان ما میلیون‌ها بانوی مسلمان و مسیحی را می‌بینید که در اقصی نقاط دنیا برای محکومیت جنایات اسرائیل با قیافه‌ها و ظاهرهای مختلف به میدان می‌آیند. اینجا می‌شود از خود پرسید کدامیک از این دو فرقه به عمل و نگاه زهرای مرضیه(س) نزدیک‌تر است؟ حالا هر ظاهر و هر ادعایی داشته باشند.

وی می‌گوید: اصل مهم دیگری که در زندگی بانوی بزرگ اسلام می‌شود دید، این است که ایشان در کنار انجام مسئولیت مادری در فضای آگاه‌سازی اجتماعی نیز فعالیت داشتند و به موازات اینکه به عنوان دختر پیغمبر(ص) مورد توجه جامعه بودند یا به زبان امروزی چهره سیاسی و اجتماعی محسوب می‌شدند، نسبت به مسئولیت‌های مادری و همسری و رفتاری بی‌توجهی نمی‌کردند. همین الان شما در فلان کشور اروپایی فلان وزیر یا نماینده مجلس را می‌بینید که با چند فرزند مشغول فعالیت است و نوزاد به بغل پشت تریبون پارلمان می‌رود. در مقابل بخشی از افراد را می‌بینید که در لباس و حجابی که منتسب به حضرت فاطمه(س) است و با شعارهای مذهبی غلیظ عملاً همنوا با فمینیست‌ها از فرزندآوری و انجام مسئولیت‌های خانگی به هزار بهانه می‌گریزند. اینها به وضوح نشان می‌دهد چه کسی اصول ایشان را پذیرفته است و چه کسی فقط درباره فاطمی‌شدن جامعه شعار می‌دهد؟

این نویسنده کتب مذهبی، در رابطه با نسبت زندگی حضرت زهرا(س) با حکومت اسلامی در دو مقطعی که حامی و منتقد آن است، توضیح می‌دهد: ایشان وقتی جزو خانواده شخص اول جامعه و همسر امیر و سردار نخست محسوب می‌شود، از امکاناتی که می‌توانست استفاده بکند، بهره نبرد و وقتی منتقد حکومت شد، از دلسوزی، مقاومت و شرافت دست نکشید. این را مقایسه کنید با رفتار کسانی که به رغم شعارهای غلیظ وقتی به جایی می‌رسند دیگر به خرید نمی‌روند، بچه‌ها را بزرگ نمی‌کنند و امتیازاتی برای خود قائل هستند که برای دیگران قائل نیستند، بنابراین بیش از توجه به جزئیات ظاهری زندگی حضرت زهرا(س) باید به اصول این سیره پرداخت. از دیگر اصول مهم زندگی فاطمی حساسیت به حفظ میراث پیامبر اکرم(ص) یا حمایت‌های معنوی از امیرالمؤمنین(ع) نه به عنوان همسر بلکه در جایگاه ولی دینی است.

دهنادی در ادامه بیان می‌کند: باید اقرار کنیم دسترسی ما به ژرفای فکر و رفتار حضرت زهرا(س) بسیار محدود است، چنانچه امام صادق(ع) می‌فرمایند: هر کسی که فاطمه(س) را به اندازه‌ای که باید بشناسد، حقیقت شب قدر را درک کرده است.

این مدیر فرهنگ و رسانه در پاسخ به سؤالی مبنی بر چگونگی روزآمد و کارآمدسازی سیره حضرت زهرا(س) در شرایط فعلی و زندگی امروزی بیان می‌کند: ما احتیاج داریم با استخراج اصول فکری و عملی سیره حضرت زهرا(س) و سایر زنان بزرگ اسلام به خصوصیات زن تراز جمهوری اسلامی برسیم.

وی می‌افزاید: ما احتیاج داریم با استفاده از سیره حضرت زهرا(س)، حضرت خدیجه(س)، حضرت زینب(س) و حضرت معصومه(س) و سایر زنان بزرگ به منظومه‌ای از اصول رفتاری و فکری دسترسی پیدا کنیم که برای طیف گسترده‌ای از سلایق و معرفت‌ها امکان انتخاب و زندگی زیر چتر اسلام فراهم باشد. اینکه تصور کنیم تبیین زندگی فاطمی و معرفی زن تراز، یعنی اینکه همه زن‌ها یک جور زندگی و یک جور فکر کنند، خطای بزرگی است، کما اینکه زنان اهل بیت(ع) هم به رغم اینکه در یک راستا بودند، یک جور و یک شکل زندگی نمی‌کردند.

دهنادی بیان می‌کند: زن تراز جمهوری اسلامی یعنی اگر زنی مادری را انتخاب کرد، خصوصیات و نقش مادری در مکتب اهل بیت(ع) را برای او تبیین کنیم. اگر کنار زندگی خانوادگی خواست کنش اجتماعی داشته باشد، شیوه رفتاری و کنش اجتماعی حضرت زهرا(س) را برجسته سازیم. اگر خواست شاغل باشد، زندگی حضرت خدیجه(س) را مدل‌سازی کنیم. اگر انتخاب او یا شرایط او اقتضای تنهایی و تجرد داشت، زندگی حضرت معصومه(س) مدل‌سازی شود. ما یک رنگین کمان زیبای واحد در این فرهنگ داریم که در عین وحدت و هم‌راستایی، متنوع و متکثر است.

به اعتقاد وی شیوه زندگی حضرت زهرا(س) حتی می‌تواند یک الگوی اقتصادی برای خانواده‌ها باشد و این مسائل در سیره کمتر مورد پژوهش قرار گرفته است.

ضعف‌هایی بزرگ در عرصه پژوهش داریم

این مدیر فرهنگی با انتقاد از نگاه جنسیت‌زده یا مردانه در پژوهش‌های مرتبط به زنان افزود: ضعف همه پژوهش‌ها و خطابه‌هایی که در صدد ارائه تصویری فمینیستی یا زن‌ستیز در تولید معارف دینی است، آن است که دنبال رسیدن به حقیقت نیست، در اکثر این پژوهش‌ها می‌خواهد به زن القا کند باید کاری بکند یا کاری انجام ندهد، اما به نظر من کاراترین راه دستیابی به الگوی زن تراز این است که بگوییم الگوی زن باید احتیاجات و چارچوب فعالیت زن امروزی در همه ابعاد را شناخته باشد و پس از این شناخت برای او تجویز داشته باشد. فرق است بین اینکه کسی به دنبال تجویز یک تراز دستوری به کسی و چیزی است با اینکه در میان سیره حضرت انسیه‌الحورا(س) به دنبال جواب سؤالات و مشکلات زن امروز بگردد و بخواهد با دین به نیازهای زن پاسخ دهد.

دهنادی ضمن تأکید بر احترام گذاشتن نسبت به خواسته‌های واقعی زن امروزی در فضای جامعه معتقد است: در عین تکثر علایق و سلایق باید ویژگی‌های زن مسلمان با رویکرد کارآمدی دین بر اساس اصول مستخرجه از حدیث و سیره به ویژه حضرت زهرا(س) و زنان بزرگ اسلام تبیین شود. آنچه در پژوهش‌ها جایش خالی است و منتج به عدم‌اجرایی‌شدن می‌شود، مبتنی بر این است که امروز کسی به درستی زن امروزی را نمی‌شناسد و با مصائب و مشکلات او آشنا نیست تا به تناسب همان مسئولیت‌ها راهکار ارائه کند.

کارشناس دین و رسانه با اشاره به مرحله مهم انتقال دستاوردهای پژوهشی به صورت سبک زندگی به جامعه اظهار داشت: همانگونه که بین حوزه صنعت و دانشگاه و بازار کار و اشتغال فاصله وجود دارد، در حوزه علوم انسانی هم بین پژوهش‌ها و جامعه فاصله زیادی است. این فاصله را هنر و رسانه پر می‌کند. وقتی درباره زن تراز به نتایج قابل قبولی رسیدیم، آن موقع باید در کنار یکسری مقاله و کتاب و سخنرانی و همایش دست به کار شد و به جای صدور سند دستورالعمل و رونمایی از آن، اقدام به ساخت فیلم، سریال، تئاتر، موسیقی و بازی رایانه‌ای کرد.

مهم‌ترین نقش کار رسانه‌ای تطابق زن تراز جمهوری اسلامی و واقعیت‌های جامعه است تا خودبه‌خود نظریات ماورایی و خیالاتی برخی که هیچ طرح عملیاتی برای احیای عملی دین در اجتماع ندارند و متحجرانه است، کنار رود.

شرایط روز را در نظر بگیریم

وی در توضیح نگاه‌های واپس‌گرایانه به زن و سبک زندگی به نظریات امام خمینی(ره) در مورد اسلام و مقتضیات زمان اشاره می‌کند و می‌گوید: امام در پاسخ به برخی سؤالات و شبهات در مورد حضور دین در جامعه می‌فرمودند، تصویری از اسلام ایجاد می‌کنند که قابلیت اجرایی‌شدن ندارد و این اصطلاح را به کار می‌بردند که برخی طوری حرف می‌زنند که مردم اگر بخواهند مسلمان زندگی کنند، باید مظاهر تمدن را رها سازند و به بیابانی بروند و زیر چادر زندگی کنند.

دهنادی از دیگر گام‌های دستیابی و ترویج الگوی زن تراز را آماده‌سازی عملیاتی فضاهای شهروندی برای زن عفیف می‌داند و به تلاش زن امروزی شاغل برای حفظ حجاب اشاره می‌کند و می‌گوید: جامعه امروزی به سبب ظاهر و مبلمان شهری هم قابلیت پذیرش حجاب برتر را ندارد و زنان ما در بسیاری از موارد اعم از حضور در مترو، اتوبوس و غیره با مشکل مواجه می‌شوند، این در حالی است که حتی در سایر موضوعاتی چون چینش نیروی انسانی و فضای اشتغال هم چنین مواردی اجرا نمی‌شود.

دهنادی ضمن انتقاد از فضای جامعه برای فرزندآوری بیان می‌کند: جای خالی تطابق شرایط و اقتضائات زن امروزی با سیره اهل بیت(ع) به جد خالی است.

وی به شرایط سخت اقتصادی اشاره می‌کند و می‌گوید: شرایط به گونه‌ای است که با یک شغل مرد زندگی‌ها پیش نمی‌رود و زن امروزی مجبور به کار در جامعه است اما چالش‌ها، مباحث، آرزوها، آمال و فضای عملیاتی دنیای زنان در بی‌خبری است و منتج به نظریاتی می‌شود که سنخیتی با شرایط امروز ندارد.

این کارشناس دینی می‌افزاید: اگر تحقیقات و پژوهش‌ها و نظریات به تناسب پیش می‌رفت، در حال حاضر ما با فضاهای مختلف متناسب با حجاب بانوان روبه‌رو بودیم و مشکلات حجاب و حاشیه‌های آن مطرح نمی‌شد اما عدم‌شناخت موجب می‌شود برداشت از مشکلات زنان هم مردانه باشد.

دهنادی در پاسخ به سؤالی مبنی بر چگونگی عملیاتی‌شدن پژوهش‌ها و نظریات به «جوان» می‌گوید: ابتدا باید مصائب زنان امروزی را بشناسیم و پس از شناخت واقعی از جامعه، نظریه کاربردی ارائه دهیم.

به اعتقاد وی، اسلام به مقتضیات توجه دارد و هر چیزی را به اقتضای جامعه ارائه کرده است، در حالی که پژوهش‌ها خودخواهانه است و رویکرد ضداجتماعی دارد که به صورت کلی قابل استفاده نیست.

این کارشناس دین و رسانه برای ارائه راهکار و جاانداختن سیره حضرت زهرا(س) در شرایط فعلی می‌گوید: به جای مقاله نوشتن، فیلم بسازیم، به جای سخنرانی کردن، انیمیشن بسازیم و به جای مراسم‌های مختلف به خصوص در نهادهای دولتی، بازی بسازیم. به عنوان فعال فرهنگی می‌گویم هیچ اثر هنری و فرهنگی شایسته و مناسبی در هیچ زمینه هنری برای حضرت زهرا(س) نداریم و این مایه آبروریزی است. عرصه هنر و ادبیات و سینمای ما بدهکاری بزرگ به دخت گرامی پیامبر(ص) است.

وی ضمن اشاره به اینکه اشعار خوبی به عنوان استثنا سروده شده است، ادامه می‌دهد: زمان نوجوان مناسبی نداریم و جای خالی فیلم و سریال و دیوارنگاره خالی است. ما الان دست‌مان خالی است و در مناسبت‌ها با کلی گویی گرامیداشت برگزار می‌کنیم، ولی واقعیت قصه این است که در پایتخت جامعه اسلامی حتی به نحوی شایسته بزرگراه و میدانی اصلی به نام فاطمه زهرا(س) و القاب ایشان نداریم که افراد به طور مستمر به یاد این بانوی تاریخی بیفتند.

دهنادی با تأکید بر اینکه باید دستاورد تولید کرد، خاطر نشان می‌کند: آشنا کردن مردم با حضرت زهرا(س) موجب می‌شود به فرموده امام باقر(ع) اگر این آشنایی با اهل بیت(ع) درست رقم بخورد، مردم به دنبال آنها راه بیفتند اما متأسفانه ما کار هنری، فرهنگی و رسانه‌ای برای این بانوی بزرگوار نکرده‌ایم.

به‌جای مقاله‌نوشتن، فیلم بسازیم، به‌جای سخنرانی کردن، انیمیشن بسازیم و به‌جای مراسم‌های مختلف به‌خصوص در نهادهای دولتی، بازی بسازیم. به عنوان فعال فرهنگی می‌گوییم هیچ اثر هنری و فرهنگی شایسته و مناسبی در هیچ زمینه هنری برای حضرت زهرا(س) نداریم و این مایه آبروریزی است. عرصه هنر و ادبیات و سینمای ما بدهکاری بزرگ به دخت گرامی پیامبر(ص) است

دوری از خودمحوری شرط نخست پیروی از سیره فاطمی است

حجت‌الاسلام علیرضا فرهنگ*

جامعه امروزی که در معرض انواع و اقسام الگوهای متفاوت و سبک‌های زندگی از طریق فضاهای مختلف مخصوصاً رسانه بوده، بیش از هر زمان دیگری محتاج سبک و سیره‌ای است که بتوان به آن اعتماد کرد تا انسان را به سوی کمالات و ارزش‌های واقعی سوق دهد. همیشه این سؤال مطرح است که چرا بعضی از جوامع در حسرت یک زندگی بدون دغدغه و آرام‌بخش دست به هر کاری می‌زنند، ولی همچنان اندر خم یک کوچه به دنبال راهکاری برای خروج از بحران انسانیت هستند؛ سبکی که بتوان با الگوگیری از آن یک خانواده و جامعه آرمانی را تجربه و سعادت دنیا و آخرت را برای بشریت به ارمغان آورد.

برای رسیدن به این تجربه نیاز است سراغ سبک و سیره بانوی پاکان و مظهر بندگی و زندگی حضرت زهرا(س) برویم و باید جواب این سؤال را بدهیم که آیا هر کسی می‌تواند سراغ این چشمه زلال و جاری که باعث طهارت جان و روح انسان می‌شود، برود؟ یقیناً دسترسی به این چشمه زلال معرفت نیاز به شرایطی دارد که باید آن را مورد بررسی قرار داد.

شرط اول، دوری از خودمحوری

خودمحوری در مقابل خدامحوری است، یعنی اگر کسی بخواهد ببیند چقدر نسبت به سیره و سبک فاطمی در زندگی رفتار می‌کند، نیم‌نگاهی به رفتارهای خود از زاویه خدا و خود کند، یعنی ببیند چقدر برای دستور خدا و اجراشدن حکم خدا در زندگی ارزش قائل است. حضرت زهرا(س) به حدی برای خدا ارزش قائل بود که عبادت و بندگی‌اش زبانزد خاص و عام شده بود، بنابراین راوی می‌گوید از حضرت صادق(ع) علت نامگذاری حضرت فاطمه(س) را به -زهرا- پرسیدم. فرمود: چون وقتی که در محراب عبادتش به نماز می‌ایستاد، فروغ نورش برای ساکنان آسمان می‌درخشید، همانگونه که نور ستارگان آسمان برای زمینیان می‌درخشد(علل الشرایع، ج ۱: ص ۲۱۵.) مثل اینکه قلب و دل او متصل به وحی شده بود. او کسی بود که بعد از رحلت پیامبر(ص) قلبش محل نزول ملائک شده و با ملائک و جبرئیل همنشین شده بود و وحی الهی از طریق جبرئیل برای آرامش او نازل می‌شد. خدای متعال فرمود: اگر بنده‌ای از بندگان من نیز دست از خودمحوری بردارد و در راه بندگی خدا استقامت کند، یعنی خدا را در زندگی حاکم کند، یقیناً ملائک الهی قلب او را آرامش می‌دهد(سوره فصلت ۴۱) و در حد خودش بهره‌ای از سیره و سبک فاطمی خواهد برد.

شرط دوم، شناخت وظیفه در هر زمان

آنچه باعث می‌شود اندازه و ظرفیت انسان‌های باایمان مشخص شود، شناخت و انجام وظیفه در مقاطع مختلف زندگی مخصوصاً زمان‌هایی است که زندگی به بحران و سختی برخورد می‌کند. در این مقطع نیاز به صبر و بردباری بیش از حد افزایش پیدا می‌کند. کسانی می‌توانند از سبک زندگی فاطمی بهره‌مند شوند که در هر شرایطی وظیفه خود را انجام دهند و نسبت به سختی‌ها صبور باشند. حضرت زهرا(س) زمانی که در کنار علی(ع) به عنوان همسر مشغول زندگی بود، خود را کمک کار و همراه او می‌دید و وقتی هم دشمنان به خانه وحی و بیت او حمله‌ور شدند، با همه وجود از ولی زمان خود دفاع کرد. او دست فرزندان خود را می‌گرفت و برای احقاق حق به در منازل مهاجر و انصار می‌رفت تا آنان را از فتنه‌ای که گرفتار شده‌اند، نجات بخشد.

شرط سوم، اخلاص و یکرنگی

یکی دیگر از شروطی که باعث می‌شود سیره فاطمی را بتوان در زندگی ساری و جاری کرد، همرنگی و یکرنگی با اخلاق و رفتار خالصانه حضرت زهرا(س) است. اخلاص حضرت در عبادت، زندگی، حمایت از دین و به صورت کلی در همه رفتارهای ایشان نمایان بود، از این رو بود که نام فاطمه زهرا(س) و زندگی او الگویی برای عالمیان و آزادگان عالم مخصوصاً حجت الهی و امام زمان(عج) شد، او که در وصف حضرت فرمود، دختر رسول خدا (فاطمه) برای من سرمشقی نیکو است، یعنی در وجود فرزند پیامبر(ص) گوهری است که باعث شده الگوی امام زمان(عج) شود.

* کارشناس مذهبی

آنچه باعث می‌شود اندازه و ظرفیت انسان‌های با ایمان مشخص شود، شناخت و انجام وظیفه در مقاطع مختلف زندگی مخصوصاً زمان‌هایی است که زندگی به بحران و سختی برخورد می‌کند. در این مقطع نیاز به صبر و بردباری بیش از حد افزایش پیدا می‌کند. کسانی می‌توانند از سبک زندگی فاطمی بهره‌مند شوند که در هر شرایطی وظیفه‌خود را انجام و نسبت به سختی‌ها صبور باشند

محمدحسین رجبی‌دوانی، مورخ و پژوهشگر تاریخ اسلام:

فرهنگ فاطمی تبیین عالمانه و تعلیم هنرمندانه می‌خواهد

ایام شهادت حضرت زهرا(س) بهترین فرصت برای آشنایی با فضایل و کرامات آن حضرت است. آشنایی با ابعاد گوناگون زندگی فردی، اجتماعی، سیاسی و عبادی آن حضرت می‌تواند الگوی مناسبی برای بهره بردن از سبک زندگی سالم و اسلامی برای همگان باشد. فرهنگ فاطمی آنچنان غنی و دارای گستره وسیعی از نمونه‌های تربیتی است که نه تنها برای دختران و زنان، بلکه حتی برای مردان نیز می‌تواند به عنوان الگویی کامل تعریف شود.

محمدحسین رجبی‌دوانی، مورخ و پژوهشگر تاریخ اسلام، فرزند مرحوم علامه علی رجبی‌دوانی است. وی دارای دکترای تاریخ و تمدن ملل اسلامی از دانشگاه تهران و عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین(ع) است. به گفته این پژوهشگر تاریخ اسلام اگر تنها به مصیبت‌های حضرت زهرا(س) بپردازیم، کافی نیست. در صورتی ویژگی‌های حضرت و سایر فضیلت‌های ایشان در جوانان مسلمان نفوذ می‌کند که از سوی علمای بزرگ تبیین شود. از سوی دیگر این فرهنگ غنی باید از سوی هنرمندان مؤمن با وسایل گوناگون و جذاب به جامعه و جوانان عرضه شود، به گونه‌ای که آنها را تحت تعلیم خود قرار دهد و باعث الگوبرداری شود. این فرهنگ آنچنان غنی است که می‌تواند با تبیین و تعلیم درست و هنرمندانه همگان را مصون و در امان نگه دارد.

بر همین اساس به مناسبت ایام فاطمیه پیرامون موضوع فرهنگ فاطمی و اثرگذاری و ماندگاری آن روی دختران و زنان کشورمان با این استاد گرانقدر به گفت‌وگو پرداخته‌ایم که حاصل آن در ادامه تقدیم مخاطبان می‌شود.

ایام فاطمیه و شهادت حضرت زهرا(س) فرصت خوبی برای تبیین فرهنگ فاطمی است. به نظر جنابعالی فرهنگ فاطمی چه شاخصه‌هایی دارد؟

فرهنگ فاطمی از ابعاد مختلفی قابل بحث است. از نظر زندگی فردی می‌توان به نقش دختری در خانواده، همسری نمونه در زندگی مشترک، نقش مادری در بارزترین نمونه‌های تربیتی فرزندان و از منظر دیگر به زندگی اجتماعی و سیاسی آن حضرت پرداخت. وجود ایشان علاوه بر این ابعاد، از نظر معنوی و عبادی نیز دارای ویژگی‌ها و عظمت‌های کم‌نظیر است. حضرت زهرا(س) به‌عنوان الگوی مناسب یا بهترین الگو برای فرزندانی است که نسبت به پدر چگونه رفتار کنند. ایشان نسبت به مادر نیز با اقدامات خود چه هنگامی که کودک بودند و چه زمانی که ازدواج کرده بودند و زندگی جداگانه‌ای داشتند، احساس مسئولیت می‌کنند. ایشان به گونه‌ای عمل می‌کنند که حضرت محمد(ص) او را ام‌ابیها می‌خوانند. حضرت زهرا(س) علاوه بر آنکه در دوران تجرد مظهر بهترین فرزند است، هنگام ازدواج نیز به عنوان بهترین الگوی همسری معرفی می‌شود. ایشان به گونه‌ای شوهرشان را درک و آن حضرت را همراهی می‌کردند و در سختی‌های زندگی پابه‌پای حضرت بودند که امام علی(ع) می‌گفتند، او هیچ وقت چیزی نخواست که در توان من نباشد و هیچ‌گاه چیزی که باعث آزردگی من شود بر زبان نیاورد.

حضرت زهرا(س) همسر مردی بود که سردار بی‌نظیر اسلام بود و حضرت امیر و بخش عمده‌ای از زندگی مشترک‌شان در دفاع از اسلام و مقابله با توطئه‌های نظامی و جنگ‌های تحمیلی بر اسلام نوبنیاد گذشت. حضرت علی(ع) در مواقع بسیاری در مأموریت‌های نظامی و سخت جنگی بود و تنها حضرت زهرا(س) در غیاب آن حضرت فرزندان و زندگی مشترک را به خوبی اداره می‌کردند و وظیفه اصلی تربیت فرزندان بر عهده ایشان بود. او فرزندانی را پرورش داد که برترین انسان‌های جهان بعد از جد بزرگوارشان و مادر عظیم‌الشأن‌شان بودند؛ چه امام حسن(ع) و چه امام حسین(ع) و به ویژه وجود مقدس حضرت زینب(س) که ما از او نسبت به خواهرشان یعنی حضرت ام‌الکلثوم(س) اطلاعات بیشتری داریم. حضرت زینب(س) اگرچه به ظاهر مقام امامت و ولایت نداشتند اما به ویژه در واقعه قیام امام حسین(ع) از خود چنان شخصیتی نشان دادند که از صاحب ولایت کم نداشتند و این از آموزه‌هایی بود که از مادرشان آموخته بودند.

از منظر سیاسی و اجتماعی، ایشان تا زمانی که احساس نکرده بودند اساس دین و میراث عظیم پدر بزرگوارشان به خطر نیفتاده است، وارد عرصه اجتماعی و فعالیت سیاسی نمی‌شدند اما بعد از رحلت پیامبر(ص) وقتی می‌بینند چگونه اسلام به انحراف بزرگی کشانده می‌شود و دستاوردهای رسالت در معرض خطر نابودی قرار دارد، به میدان می‌آیند و پیشتاز در آگاهی‌بخشی به جامعه و مقابله با توطئه‌ها و انحرافات و غصب حق ولایت می‌شود. آن وجود مقدس بنا بر ضرورت هنگامی که افرادی از اصحاب پدر بزرگوارشان در زمان حیات پیامبر(ص) که مدینه‌العلم بودند و شوهرشان حضرت علی(ع) باب مدینه‌العلم پیامبر(ص)، می‌خواهند بهره علمی ببرند، دریغ نمی‌کنند و افرادی مانند سلمان فارسی، جابربن انصاری از شاگردان حضرت زهرا(س) می‌شوند. این نشان‌دهنده علم وافر آن وجود مقدس است. هنگامی هم که ولایت در معرض خطر قرار می‌گیرد، حضرت به میدان می‌آید و به مقابله برمی‌خیزد و سکوت نمی‌کند.

عبادات حضرت زهرا(س) هم در اوج بود و در این زمینه نیز نقل‌هایی داریم که آن وجود مقدس در حالی که وظایف خود را به عنوان همسر و مادر و اداره زندگی به خوبی انجام می‌دادند، در پیشگاه خداوند چنان عبادتی داشتند و چنان به تضرع می‌ایستادند که پاهای حضرت متورم می‌شد و در آن حالات معنوی از خود بی‌خود می‌شدند.

تولد حضرت زهرا(س) زمانی اتفاق افتاد که جاهلیت، وجود دختر را ننگ می‌دانست. این تولد با برکت و نگرش و رفتار حضرت رسول اکرم(ص) چقدر در تغییر و دگرگونی نگاه جاهلیت تأثیر داشت؟

این تولد مبارک در جاهلیتی که تولد دختر را ننگ می‌دانست، تحولی بزرگ ایجاد کرد. طبق آیات قرآن کریم و روایات، عرب داشتن دختر را ننگ می‌دانست و به شدت از داشتن دختر منزجر بود، اما می‌بینیم که پیامبر(ص) چگونه با رفتار خود و ارج نهادن به دختر خود و بالا دانستن مقام او، برای زن اهمیت قائل می‌شود و داشتن دختر را برکتی فوق‌العاده می‌داند.

به همین جهت فرهنگ عربی را تحت تأثیر قرار داد و هر آن کسی که مسلمان می‌شد، باید به دیدگاه‌ها و نگرش‌های جاهلی خود پشت پای اساسی می‌زد و شأن زن و دختر را آنگونه که پیغمبر(ص) ترسیم کرده بودند، رعایت می‌کرد و محترم می‌شمرد، بنابراین رفتار پیامبر(ص) با دختر عظیم‌الشأن‌شان، سبک نگرش به زن را دگرگون ساخت.

از القاب حضرت زهرا(س) ام‌ابیهاست. پیامبر(ص) بنا بر چه ویژگی‌هایی ایشان را شایسته چنین لقبی دانستند؟

در حقیقت پیغمبر(ص) با آن وجود مقدس اما با مشکلاتی به خصوص در مکه و به ویژه بعد از رحلت حضرت خدیجه(س) در قبال عرضه اسلام مواجه شد. حضرت زهرا(س) با اینکه کودکی بیش نبود اما در حقیقت دلداری‌دهنده و مأمن پیغمبر (ص) شده بود، به گونه‌ای که باعث رفع ناراحتی‌ها و آزردگی‌هایی از پدرشان شده بود که او در مقابله با مشرکان دیده و تحمل کرده بود. همان‌طور که اشاره شد فاطمه(س) بعد از ازدواج نیز از وظیفه خود نسبت به پدرشان غافل نبود، از این رو پیامبر(ص) او را ام‌ابیها به معنای مادر پدرش نامیدند.

این جمله گوهربار از حضرت فاطمه(س) را بسیار شنیده‌ایم که «بهترین زینت برای زن آن است که نامحرمی او را نبیند و او نیز نامحرمی را نبیند»، اما در جایی خطبه و سخنرانی‌های زیاد و حضور ایشان در مواقع خاص را شنیده‌ایم. با توجه به شرایط و برهه‌های زمانی از صدر اسلام تاکنون، چگونه حضور اجتماعی زنان را مطابق شناخت فاطمی لازم می‌دانید؟

منظور حضرت از این جمله آن است که زنان بدون ضرورت در اجتماع و در معرض دید مردان حاضر نشوند و به نظرم این رهنمود بسیار ارزنده و مهمی در حفظ شأن و جایگاه و حرمت زن است. زن بنا بر ضرورت در جامعه حضور پیدا می‌کند و چاره‌ای هم نیست، اما وقتی ضرورت نیست، باید از دید نامحرمان محفوظ باشد و او هم نامحرمی نبیند، ولی می‌بینیم و شنیده‌ایم وقتی پای دفاع از ولایت به میان می‌آید، ایشان این اصل را که در شرایط عادی بیان فرموده است با استثنایی نادیده می‌گیرند و در جمع مردان نامرد روزگار که خلاف سفارشات اکید پیغمبر(ص) به دستاوردهای اسلام خیانت و به ولایت پشت کردند و حق ولایت را نادیده گرفتند، حضور پیدا می‌کنند و در برابر آن انحراف و خیانت با همه وجود می‌ایستند و با ایراد خطبه با بیانی بلیغ و تکان‌دهنده با آنها اتمام حجت می‌کنند. دفاع از ولایت صرفاً به خطبه و سخنرانی هم ختم نمی‌شود، حضرت برای اتمام حجت با مردم خائن همراه شوهرش به در خانه‌های اصحاب با سابقه پیغمبر(ص) می‌روند و به این شکل با آنها نیز اتمام حجت می‌کنند.

با توجه به این همه کرامات و توصیفات بانوی دو عالم که در این مجال نمی‌گنجد، چرا در معرفی و نهادینه کردن چنین الگوی بارزی در نسل دختران و زنان جامعه موفق نبوده‌ایم؟ چه کنیم تا دختران و زنان ما با فرهنگ فاطمی بیشتر آشنا و عجین شوند و بدون هیچ شبهه‌ای این فرهنگ غنی را بپذیرند و مهم‌تر اینکه این پذیرش ماندگار شود؟

متأسفانه تا به امروز بیشتر به مصیبت‌هایی که بر حضرت زهرا(س) وارد شده است، پرداخته‌ایم. گویی آن وجود مقدس فقط به این دنیا آمد که درد و رنج بزرگ رحلت پیغمبر(ص) و خیانت به ولایت را ببیند و در برابر آنها بایستد و به شهادت برسد، در حالی که ایشان بهترین الگو در زندگی فردی و اجتماعی و عبادت خداوند و فضیلت‌های بزرگ دیگری است، بنابراین به سبب اینکه ما عمداً فقط از بعد احساسی و مصیبت‌هایی که به حضرت وارد شده است، پرداخته‌ایم، در مقابل نیامده‌ایم از وجود مقدس حضرت نه تنها برای دختران و زنان بلکه در برابر مسئولیت اجتماعی و دفاع از ولایت حضرت که برترین الگو برای زن و مرد است، الگوسازی کنیم. حالا این غفلت را باید با ابزارهای متنوع و تأثیرگذار و با هنرمندی به جامعه معرفی کرد. باید ویژگی‌های حضرت در زندگی فردی، اجتماعی، سیاسی و سیره آن وجود مقدس در معرفت به ذات خداوند و سایر فضیلت‌های آن حضرت از سوی علمای بزرگ تبیین و از سوی هنرمندان مؤمن به وسایل گوناگون و جذاب به جامعه و جوانان ما عرضه شود تا تحت تعلیم خود قرار دهند و باعث الگوبرداری شود.

متأسفانه تا به امروز بیشتر به مصیبت‌هایی که بر حضرت زهرا(س) وارد شده است، پرداخته‌ایم. گویی آن وجود مقدس فقط به این دنیا آمد که درد و رنج بزرگ رحلت پیغمبر(ص) و خیانت به ولایت را ببیند و در برابر آنها بایستد و به شهادت برسد، در حالی که ایشان بهترین الگو در زندگی فردی و اجتماعی است

سبک زندگی فاطمی را چگونه در امروزمان جاری کنیم؟

بهترین دختر همسر و مادر هستی

حضرت زهرا(س) با اینکه عمر کوتاهی داشتند اما نقش‌های متعددی در زندگی ایفا کردند، طوری که تاریخ زندگی این بانوی بزرگ برای ما و آیندگان درس زندگی است، آن هم نه صرفاً برای عصر خود بلکه الگویی جاویدان برای همه زمان‌هاست. ابعاد فرهنگ فاطمی اعم از فردی، سیاسی، اجتماعی و عبادی دربرگیرنده همه نکات ضروری برای داشتن یک سبک زندگی سالم است، به گونه‌ای که مقام معظم رهبری حضرت زهرا(س) و حضرت علی(ع) و فرزندان گرامی‌شان را نمونه عالی یک خانواده اسلامی دانسته‌اند که الگوبرداری از همراهی، همدلی، اخلاص و مجاهدت آن بزرگواران می‌تواند جامعه اسلامی را به اوج برساند. از جمله این نقش‌ها نحوه رفتار با والدین، نقش همسری در بهترین شکل و نقش مادری به معنای راستین تربیتی است.

دختری که بهترین مادر برای پدرش بود

حضرت زهرا(س) هشت سال در مکه همراه پدر در اعتلا و پیشرفت اسلام کوشید و در برابر آزار کفار و مشرکان یار و مددکار پدر بزرگوارشان بود. در دره و شعب ابوطالب، سه سال در کنار پدر آن شرایط سخت را تحمل کرد و زمانی که مشرکان، پیامبر(ص) را آزار و اذیت می کردند، پیامبر(ص) را دلداری می‌داد و زخم‌های‌شان را مداوا می‌کرد، به همین خاطر پیامبر(ص) ایشان را «ام‌ابیها» (مادر پدرش) نامید. رفتار حضرت زهرا(س) با پدر همیشه رفتاری سرشار و آمیخته از ادب، تواضع و فروتنی بود و رابطه بسیار عاطفی و سراسر محبت و صمیمیت مانع این احترام و تواضع نسبت به پیامبر(ص) نمی‌شد. یکی دیگر از موارد منحصربه‌فرد آن حضرت که هیچ یک از اولیا و اوصیا، حتی امامان و پیشوایان پاک اسلام این موهبت را نداشتند، بوسه پیامبر(ص) بر دستان فاطمه(س) بود، آن هم نه یک بار بلکه چندین بار و نه در یک جا بلکه در جاهای مختلف. روزی حضرت زهرا(س) خدمت رسول اکرم(ص) رسیدند، حضرت از او استقبال کردند، دست‌های او را بوسیدند و بعد هنگام خداحافظی بار دیگر دست‌های او را بوسیدند و او را بدرقه فرمودند. راوی گوید: عرض کردم، ای رسول خدا چنین کاری را درباره هیچ یک از شما ندیده‌ام. حضرت فرمودند: «من این کار را جز به فرمان خدا انجام ندادم.»

مادر بزرگوار تمام شیعیان جهان

حضرت زهرا(س) مادر تمام شیعیان جهان است. رفتار حضرت برای تربیت فرزندان‌شان بسیار قابل تأمل است. سیره و رفتار ایشان با فرزندان سرمشقی مناسب برای تربیت صحیح فرزندان در دنیای امروز است. ایشان به فرزندان‌شان احترامی شایسته می‌گذاشتند و همیشه در آموزش و تربیت دینی و اخلاقی فرزندان تلاش وافر داشتند. نمونه این احترام در حدیث شریف کساء قابل درک است.

حضرت زهرا(س) فرزندان خود را همیشه برای یادگیری و تعلیم و تزکیه آماده می‌کردند، به عنوان مثال به فرزندش حسن(ع) می‌فرمود: «به مسجد برو و آنچه را از پیامبر(ع) شنیدی فراگیر و نزد من بیا و برای من بازگو کن.»

ایشان با همه سختی‌های آن روزگار اما شادی و خوشحالی را در بیت خود تسری می دادند و تا حدی بود که از بازی با کودکان که نقش بسزایی در تربیت آنها دارد، اجتناب نمی‌کرد. ایشان همیشه رسیدگی به فرزندان را در اولویت قرار می‌دادند.

سلمان می‌گوید: روزی فاطمه زهرا(س) را دیدم که مشغول آسیاب بود. در این هنگام فرزندش حسین گریه می‌کرد. عرض کردم: برای کمک به شما آسیاب کنم یا بچه را آرام کنم؟ ایشان فرمود: من به آرام کردن فرزند اولی هستم، شما آسیاب را بچرخانید.

از نکات بارز حضرت زهرا(س) در تربیت فرزندان سبک عملی تشویق به عبادت بود. مسلماً وقتی والدین الگوی عملی کودکان برای عبادت پروردگار باشند، در آینده و بزرگسالی آنها نیز به تأسی از والدین این راه را پیش خواهند برد. به طور مثال آن حضرت در شب‌های قدر کودکان خود را به بیداری فرا می‌خواند. حضرت در روز بچه‌ها را می‌خواباند تا استراحت کنند و غذای کمتری به آنان می‌داد تا به این گونه زمینه و موقعیت بهتری برای شب زنده‌داری داشته باشند.

از نکات دیگر تربیتی ایشان عدالت در توجه به کودکان بود. روزی امام حسن(ع) نزد پیامبر(ص) آمد و اظهار تشنگی کرد. رسول خدا(ص) برخاست، ظرفی برداشت و از گوسفندی که داخل منزل بود، مقداری شیر دوشید و به امام حسن(ع) داد. فاطمه زهرا(س) به پیامبر(ص) گفت: «گویا حسن برای شما عزیزتر از حسین است.» پیامبر(ص) فرمود: «نه. هر دو برایم عزیز و محبوبند ولی چون اول حسن تقاضای آب کرد، او را مقدم داشتم.»

این تنها گوشه‌ای از الگوهای تربیتی و رفتاری حضرت زهرا(س) در کنار نقش‌های دیگر ایشان است که به آن اشاره مختصری شد. معرفی این زندگی پربرکت و درس‌آموز در عصر امروز که عصر گسیختگی عقاید و ایدئولوژی‌هاست، بهترین راه در مسیر به‌دست‌آوردن هدفی روشن برای عده‌ای است که سردرگم و مبهوت هستند، اما در این میان کسانی آمدند و سؤالاتی را مطرح کردند که آیا زندگی حضرت زهرا(س) امروزه می‌تواند الگو باشد؟!

در پاسخ باید گفت بهترین الگو برای زنان حضرت فاطمه زهرا(س) است، اما می‌طلبد برای پاسخ به این دست از سؤالات و شبهات، سبک زندگی فاطمی را با زبان روز به عامه مردم رساند تا صفات آن حضرت را درک و به عنوان الگویی صحیح و کامل در زندگی‌های امروزی جاری و ساری کرد.